

KLASSZIKUS SZUAHÉLI LÍRAI KÖLTEMÉNYEK A 19. SZÁZADBÓL

Muyaka bin Haji el Ghassani (1776–1840) mombasai költő versei

Muyaka egyike az első szuahéli nyelven alkotó költőknek, akik büszkén vállalták műveiket, nevüket adták verseikhez. Életműve nagyrészt az utókorra maradt. Költeményei a 19. században népszerűek voltak, nem egy esetben folklorizálódtak. Egészen a 20. század első feléig a szerzői változatok is kéziratos formában terjedtek, ezért több, néha jelentős mértékben eltérő formában ismertek. Muyaka költészete számos lírai műfajt ölel föl, amelyek közül a *tájleíró*, *szerelmes*, *hazafias* és az egyén társadalmi gondjaival, mindennapi életével kapcsolatos versek a legismertebbek és a legnépszerűbbek. Az alábbiak szolgáljanak ízelítőül az érdeklődő magyar olvasó számára!

A szuahéli nyelvű verselés nagy történelmi múltra tekint vissza. A kelet-afrikai partvidéken a Kr.u. 12–13. században gyökeret verő iszlám magával hozta az írásbeliséget és az arab költészet formakultúrájának jelentős részét is. Az évszázadok váltakozó divatirányzatai hol egyiket, hol másikat állították előtérbe, de a szuahéli nyelv esetében alkalmazhatók mindig jelen voltak az orális és írott irodalomban. Konkrét szerzők is alkottak mindenkor, csupán a 18. század előtt legtöbbször „szerzetesi szerénységük” tiltotta, hogy saját nevükkel hivatkozzanak. Igaz az egyik legkorábbi költő, az eposzi hősként is megjelenő rejtélyes patei király, Liongo Fumo neve fennmaradt, de ez inkább páratlan cselekedeteinek, mintsem költészetének köszönhető.

Muyaka, és általában a szuahéli lírai műfajú versezetek legkedveltebb formája a *mashairi* (szó szerint „versek”, e. sz. *shairi*). A legtöbb esetben ez négysoros versszakokat jelent, amelyek minden sora két–két nyolc szótagos szakaszra bomlik. Az első három sor végrímekkel rendelkezik, a negyedik sor vége az egész költemény fő ríme. Nem ritka, hogy az első nyolc szótagos félsorok végei is összezsengenek. Az itt közölt költeményekben azonban ez nem fordul elő. Figyeljük meg tehát az alábbi versszakok jellegzetes *a a a b* rímképletét! Az angol nyelvű nyers fordítások Abdulaziz professzor (Nairobi Egyetem) munkái. A versek után a szuahéli nyelv iránt is érdeklődők könnyebbségére közöljük a régies helyesírással íródott vagy archaikus szavak „megfejtését”.*

* Forrás: Abdulaziz, M. H.: *Muyaka. 19th century Swahili popular poetry*. Nairobi, 1979/1994, 129–130, 176–177, 180–181, 200–201. old.

Szerelmi költemény

SIUPATI USINGIZI

1.

Risala wangu basiri (1), leo napenda kutuma,
Enenda ndiwa huuri (2), mwenyi cheo na hishima,
Fika ukamuhubiri haya t'akayokutuma
Namuapia Karima, siupati usingizi.

2.

Wisapo (3) mpa salamu, ndiwa asio mfano,
Mwema wa kutakalamu (4) fasiha yakwe maneno,
Ni mwema wa tabasamu, mchache wa matukano,
Hasa himuwaza mno, siupati usingizi.

3.

Wisapo mkurubia, ndiwa mwema wa mangani, (5)
Enda kwa kunyenyekea, upomoke maguuni,
Kisa umweleze pia yangu yaliyo moyoni,
Mato yangu hayaoni kwa kukosa usingizi.

1. basiri – 'bölcş', 'okos'

2. ndiwa huuri – 'bogárszemű galamb' (itt: megbízható küldönc)

3. wisapo (utakopo kwisha) – 'amikor odaérsz'

4. takalamu (ma: sema) – 'mond', 'beszél'

5. ndiwa manga – 'arab galamb' (itt: különleges)

A vers angol nyelvű nyers fordítása:

1.

My clever messenger, today I wish to send you on an errand
Go to the black-eyed dove o frank and respectability
Deliver to her my message;
I swear to the Generous One, I can't get any sleep.

2.

When you have greeted her for me, my lovely dove wit no equal,
One who is gentle of speech, so eloquent!
Her smile is captivating, never does she utter an insulting word.
Whenever she is on my mind, I cannot get any sleep.

3.

When you come near her, my special dove,
Approach her wit a pleading voice, falling on your knees,
Telling her all that I feel in my heart:
My eyes can hardly see for lack of sleep.

Magyar nyelvű verses fordítás:

NEM JÖN ÁLOM A SZEMEMRE

1.

Éles elméjű futárom, ma utadra elküldelek,
Sötét szemű galambomhoz, akié rang és tisztelet.
Keresd fel őt, s add át néki, amiként szól az üzenet:
A Kegyes Úrra esküszöm, nem jön álom a szememre.

2.

Odaérvén üdvözlőld őt, galambomat, ki páratlan,
Akinek a szava édes, szíves és kifogyhatatlan,
A mosolya mindig csábít, harag so'se villan abban.
Amikor csak eszembe jut, nem jön álom a szememre.

3.

Amidőn elébe járulsz én mennyei madaramnak,
Meghajlítsd előtte térded, adj hangot kérő szavamnak,
Mondd el néki minden vágyam, melyek szívemből fakadnak!
Hogy vakon nézek az égre, nem jön álom a szememre.

Mútsirató vers

Megszűnt Muyaka előkelő helye a mombasai szultáni udvarban. Az ifjúság is odavan, mindennek csak az emléke él tovább.

NDIMI MUINDA

1.

Ndimi muinda mkuu mjini mwenu mzima;
Niindao kwa maguu, kwa mikono nikifuma;
Nalo hipanda t'uu,(1) hikwea na vyengulima(2)!
Makombamwiko(3) si nyama, twajilia kwa utovu.(4)

2.

Nali hitega kwa nyavu na mitambo myema myema,
Mitambo bora ya nguvu kama mitambo ya vyuma.
Yali ikishika ndovu, wakenda t'i(5) kwa kuwama!
Makombamwiko si nyama, twajilia kwa utovu.

1. t'uu – 'sziklaorom'
2. vyengulima – 'kis dombocskák'
3. kombamwiko – 'csótány', 'svábbogár'
4. utovu – 'nyomorúság'
5. t'i – 'lent', 'alul'
6. kuwama – 'hanyatt fekszik'

A vers angol nyelvű nyers fordítása:

1.

It is I the great hunter, the greatest in your town;
One who hunts on foot, shooting arrows with my arms;
One who used to climb great stony mountains as if they were mole hills.
Cockroaches aren't good eating, we eat them because we can't get
anything better.

2.

I used to trap with nets and other cunning devices;
Good traps, strong as if they were made of iron;
They could catch even elephants and throw them down on their backs;
Cockroaches aren't good eating, we eat them because we can't get
anything better.

Magyar nyelvű verses fordítás:

VALAHA NAGY VADÁSZ VOLTAM

1.

Valaha nagy vadász voltam, legnagyobb városotokban;
Hatalmas lábam tapodott, íjam megfeszült karomban;
Vakondtúrásnyi halmokat láttam büszke hegyormokban.
De jaj, a csótány nem pecsenye, íségemben rágom őket.

2.

Hálomat kifeszítettem, jó csapdákat állítottam:
Erős hálót, acél csapdát, bokrok alján, a vadonban;
Ha elefánt botlott bele, orrára bukott legottan.
De jaj, a csótány nem pecsenye, íségemben rágom őket.

Hazafias vers

(cím nélkül)

1.

Mgogoto wa zamani ule muukumbusheo(1)
Na uoneke ngomani ukihiku watezao.(2)
Wakee na makao nduni,(3) nduni namba si ya yeo,(4)
Yunga na Kiwa Ndeo na Mkongowea-weni.(5)

2.

Jifungetoni masombo mshike msu(6) na ngao!
Zile ndizo zao sambo(7), zijile za toka kwao;
Na tuwakalie kombo tuwapigie hario!
Wakija tuteze nao, wayawiapo ngomani.

3.

Na waje kwa unji(8) wao tupate kuwapunguza;
Waloata miji yao ili kuja kujisoza.
Na hawano waiyeo, Wana wa Mwana Aziza!(9)
Sijui watayaweza, au ni kuongeza duni?

4.

Wajile wajisumbuwa hawa na Wana wa Manga.(10)
Kutaka lilsilokuwa ni maana ya ujinga.
Kulla siku twawauwa na kuwak'ata kwa p'anga.
Mwaka huno ukizinga, hawaji tena mwakani.

1. muukumbusheo – 'emlékeztető', 'emlék'
2. watezao – '(akik) játszanak'
3. makao nduni – 'hadi tábor'
4. yeo (ma: leo) – 'ma'
5. Yunga (Pate Yunga) – 'Büszke Pate'; Kiwa Ndeo (Kisiwa Ndeo) – kb. 'erős sziget', vagyis Lamu; Kongowea-weni – Mombasa (weni a szirt, amelyre Mombasa épült).
6. msu – 'dárda'
7. sambo (ma: chombo) – 'hajó'
8. unji (ma: wengi) – 'sokan', 'rengetegen'
9. Wana wa Mwana Aziza – 'zanzibáriak'
10. Wana wa Manga – '(omani) arabok'

A vers angol nyelvű nyers fordítása:

1.

Your old threatenings (lit. Beatings of drums) which you are now
recounting.
Make them good ont he battlefield (lit. dance), where the warriors
(lit. dancers) can really be excited.
The heroes are in a state of readiness for war,
I say readiness for a fight is not a new thing in proud Pate,
haughty Lamu and rock-firm Mombasa.

2.

Fasten well your belts and arm yourselves with the spears and the
shields.
Yonder are their ships coming from their far lands;
Take your war positions and let us cry out to them, 'Ahoy, here we are!'
When they alight we shall indeed fight (lit. dance) them, assuming
that they do come to the battle-field (lit. dancing ground).

Vers a jó barátról

MWANDANI

1.

Mwandani(1) wako mwandani ukitaka umjue,
Ngia nae safarini mwenende mwendo wa kuwe.(2)
Au muate nyumbaniukatembe ukawe,
Atoapo(3) kuwa mwewe huyo ni wako mwandani!

2.

Mwandani wako mwandani ukitaka umfeeli,(4)
Mtima(5) umtie k'ani utumie yakwe mali
Umuonapo haneni hakuregeza kauli(6)
Hasabihi hamithili! Huyo ni wako mwandani!

3.

Mwandani mwako mwandani ukitaka mjuato,
Mpishe ndia yakini yenye miwa na t'ototo(7)
Au ukabwage zani(8) ambayo kwamba ni nzito
Akuonyapo mapito huyo ni wako mwandani!

1. mwandani (ma *mwenzi*) – 'jó barát'
2. kuwe – 'messze'
3. atoapo – 'ha ó nem'
4. feeli – 'jól ismer'
5. mtima (ma *moyo*) – 'szív'
6. kauli – 'beszéd' (régies)
7. t'ototo – 'sár', 'mocsár'
8. bwaga zani – 'bajt kever'

Magyar nyelvű verses fordítás:

A JÓ BARÁT

1.

Annak tudására vágyódsz, hogy barátod barátod-e?
Indulj vele hosszú útra, menjetek együtt messzire.
Vagy hagyd őt az otthonodban, és ne siess hazafele!
Ha nem lesz karvaly** belőle, akkor igazi barátod.

2.

Ha kíváncsiság szorongat, hűségét próbára tennéd,
Bátran nyúlj az erszényébe, használd javait és pénzét!
Ha minderre nem szól semmit, nem látod haragos képét,
Akkor páratlan társad ő, akkor igazi barátod.

** A *karvaly* ebben az esetben 'csábító'.

3.

Ha valóban kíváncsi vagy jó pajtásod erényére
Vidd magaddal a pusztába, tüskés erdő sűrűjébe
Támassz körülötte zavart, marja gyanakvás kétsége!
Ha onnan is megtér hozzád, akkor igazi barátod.

(*Africana Hungarica*, 2007, 2. évf., 1–2. szám, 233–241. old.)